

Leersia oryzoides Sw. (tajnička rýžovitá) na Českomoravské vrchovině

Leersia oryzoides Sw. in the Bohemian-Moravian Highlands

LUDĚK ČECH

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, středisko Havlíčkův Brod, Husova 2115, CZ – 580 02 Havlíčkův Brod, e-mail: ludek_cek@nature.cz

Abstract: *Leersia oryzoides* is a relatively rare (scattered) species in the Czech Republic. However, there are few accounts of this inconspicuous grass species. Historical discoveries of *L. oryzoides* in the Bohemian-Moravian Highlands are very sporadic. This species was found on almost forty new localities during a floristic research conducted over the last 20 years. This paper provides the current distribution data of *L. oryzoides* in this region.

Key words: *Leersia oryzoides*, distribution, floristic research, Bohemian-Moravian Highlands, Czech Republic.

ÚVOD, STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA

Leersia oryzoides (tajnička rýžovitá) představuje jediného zástupce rodu *Leersia* v naší květeně. Jedná se o světle zelenou travu z čeledi *Poaceae* Barnhart, vytvářející krátké až středně dlouhé podzemní výběžky. Nápadným znakem je výrazná drsnost okrajů listů, rovněž pochvy jsou nazpět velmi drsné. Kolénka stébel jsou nápadně chlupatá, což lze využít jako doplňkový určovací znak. Květenství tvoří volná lata, ta však bývá často skryta v pochvách nejhořejších listů. Lata se údajně plně rozvíjejí jen v teplém létě a klásky obsahují pouze kleistogamické květy (Dostál 1989).

Stanovištěm tohoto druhu jsou především na živiny bohaté bahnitě břehy stojatých, vzácněji i pomalu tekoucích vod. V regionu Českomoravské vrchoviny se nejvíce lokalit nachází na březích zabahněných rybníků. Druh obvykle roste na okrajích vegetace rákosin a vysokých ostřic, často přímo na bázích trsů litorální vegetace, nebo mezi nimi. Na zvláště vhodných stanovištích vytváří i zapojené facie. Nevyhýbá se ani hrázím s kamenným záhozem či jinak zpevněným břehům vodních nádrží. Výhodu zde představují podzemní výběžky. Dalším relativně častým stanovištěm bývají obnažená dna rybníků s charakteristickou vegetací svazu *Eleocharition ovatae* Philippi 1968. Naopak za vzácné lze považovat výskyty ve vegetaci svazu *Sparganio-Glycerion fluitantis* Br.-Bl. et Sissing et Boer 1942.

L. oryzoides je druhem s cirkumpolárním rozšířením. Česká republika se nachází uvnitř souvislé evropské arely druhu, která na západě zasahuje až k atlantskému pobřeží Portugalska, na severu do jižního Švédska a Finska a na východě až k Donu. Chybí v převážné části Španělska, v jižní části Apeninského a Balkánského poloostrova, kupodivu však roste i na Korsice. Roztroušené výskyty jsou uváděny z Asie, na japonských ostrovech vytváří menší souvislou arelu. Souvislá arela, rozsahem podobná evropské, se nachází v severní Americe.

HISTORICKÉ ÚDAJE O ROZŠÍŘENÍ DRUHU V REGIONU

Historické údaje o výskytu *L. oryzoides* v regionu současného kraje Vysočina nejsou nikterak hojné. Minimum starších údajů pochází z české strany Českomoravské vrchoviny. V rozsáhlé rukopisné studii A. Čábery o květeně Pelhřimovska (Čáběra 1969) je druh charakterizován jako velmi vzácný, sám autor jej zřejmě nenalezl a uvádí převzaté údaje „Hněvkovice: v okolí rybníka u Struhovského mlýna pode vsí“ (Bezděk 1896) a „Pelhřimov: bez bližších údajů uvádí Veselý“. Na moravské straně Českomoravské vrchoviny shrnuje starší nálezy ve své práci Podpěra (1925): „...na Rokytné mezi Mor. Budějovicemi a Jaroměřicemi, ...z okolí Jihlavy neuvedena, avšak již kolem Dačic směrem ku Dobrohošti a u Slavonic (Oborný), podle Oslavy po Náměště (Roemer), ba ještě u Netína ned. Velkého Meziříčí (Picbauer)...“ Iltis (1911) nalezl tento druh v okolí Radešína. V herbáři Muzea Vysočiny Třebíč se na položce *L. oryzoides* z břehu Dyje u Dobšic u Znojma z r. 1924 (Fr. Jičínský, ZMT) nachází ručně psaná poznámka „na břehu Sázavy u Žďáru, 10. 8. 1908, Fr. Jičínský“. Není však jasné, zda se jedná pouze o poznámku, či je součástí položky i vlastní sběr od Žďáru nad Sázavou. Výčet údajů z přelomu 19. a 20. století a z první třetiny 20. století lze uzavřít zmínkou o výskytu druhu na obnaženém dně rybníka Duchák (dnes Durchák) u Třeště v roce 1932 (Ambrož 1939).

NÁLEZY DRUHU V REGIONU V POSLEDNÍCH DVACETI LETECH

Tímto nálezem začíná téměř padesátileté období, kdy druh nebyl v zájmovém území botaniky zřejmě vůbec zaznamenán. Příčinou je možná poněkud nižší intenzita floristického průzkumu v území, ale především jeho zaměření na nejvíce ohrožené či floristicky atraktivnější biotopy – rašeliniště, rašelinné louky, xerothermní trávníky, přirozenou a přírodě blízkou lesní vegetaci. Teprve od 80. let 20. století druh opět zaznamenávají např. F. Kühn, členové jihočeské pobočky ČBS (Chán, Rybenský et Skalíc-

ký 2001), R. Řepka a P. Lustyk (Řepka et Lustyk 1995) aj. V. Faltys ve svém síťovém atlasu květeny Havlíčkobrodská (Faltys 1990) uvádí výskyt *L. oryzoides* ze čtyř kvadrantů středoevropského síťového mapování: 6158d (65. Kutnohorská pahorkatina), 6257d (66. Hornosázavská pahorkatina), 6458d a 6459d (67. Českomoravská vrchovina). Od 90. let minulého století nachází tento druh v regionu soustavněji autor článku a rovněž F. Lysák (Lysák 2000). Řada nálezů z poslední doby je uvedena v závěrečných zprávách mapování biotopů soustavy Natura 2000.

V následujícím přehledu jsou uvedeny přesněji lokalizované nálezy *Leersia oryzoides* v průběhu posledních 20 let v zájmovém území, které bylo zhruba vymezeno hranicemi současného kraje Vysočina. Druh byl prokazatelně nalezen v naprosté většině zastoupených fytochorionů. Údaje dosud chybějí ze dvou okrajových fytochorionů: 16. Znojensko-brněnská pahorkatina a 41. Střední Povltaví. Na základě dosavadních nepříliš četných nálezů lze jen obtížně formulovat přesnější závěry o rozšíření druhu v regionu. Zdá se však, že větší koncentrace lokalit se nachází v rybníční oblasti mezi Žďárem nad Sázavou a Velkým Meziříčím, naopak nápadná je absence výskytu mezi Jihlavou a Třebíčí. *L. oryzoides* se nevyhýbá ani vyšším nadmořským výškám, dosud nejvýše je položena lokalita v oreofytiku Jihlavských vrchů – 660 m n. m.

Jednotlivé lokality jsou seřazeny dle regionálně fytogeografického členění ČR (Skalický 1988), v rámci fytochorionů pak podle základních polí a kvadrantů středoevropského síťového mapování (Slavík 1971). U nálezů, dokladovaných v muzejních sbírkách, jsou uvedeny mezinárodní zkratky herbářů (BRNM – Moravské zemské muzeum v Brně, MJ – Muzeum Vysočiny Jihlava, ZMT – Muzeum Vysočiny Třebíč).

Přehled lokalit *L. oryzoides* v regionu Českomoravské vrchoviny (Kraj Vysočina) v letech 1985–2004 na základě vlastních nálezů, herbářových dokladů a literárních údajů:

42b. Tábořsko-vlašimská pahorkatina

6457a, Senožaty (distr. Pelhřimov): bohatý porost v litorálním lemu rybníčku na JV okraji obce, 470 m n. m., 15. 8. 2004 not. Z. Klimeš (Klimeš 2004).

65. Kutnohorská pahorkatina

6158d, Podmoky (distr. Havlíčkův Brod): mokřady na J břehu Rousínovského rybníka, cca 1,7 km SSV od kaple v obci, 316 m n. m., leg. L. Čech 24. 9. 1996 MJ.

6260c, Bezděkov (distr. Havlíčkův Brod): u hráze rybníka Lhotka 1 km VJV od obce, 436 m n. m., leg. L. Čech 17. 8. 2003 herb. L. Čech.

6260d, Bezděkov (distr. Havlíčkův Brod): malý rybníček ve žlábku potůčku Z od samoty Sychrov, cca 2 km JV od obce, 445 m n. m., leg. L. Čech 17. 8. 2003 herb. L. Čech.

6260d, Podmoklany (distr. Havlíčkův Brod): PR Mokřadlo, litorál rybníka SZ od Nového mlýna, cca 1 km ZSZ od Z okraje obce, 440 m n. m., leg. L. Čech 17. 8. 2003 herb. L. Čech.

66. Hornosázavská pahorkatina

6158c, Vlkaneč (distr. Kutná Hora): břehy návesního rybníčku v obci, 422 m n. m., 2.7.1997 not. F. Lysák (Čech 2003); leg. L. Čech 28. 6. 2001 MJ.

6258a, Dobrovítov (distr. Kutná Hora): rybníček u samoty V Dubinách, cca 900 m VSV od kostela v obci, 446 m n. m., leg. L. Čech 30. 7. 1998 MJ.

6359b, Dolní Krupá, (distr. Havlíčkův Brod): břeh rybníka pod obcí, cca 200 m JV od kostela v obci, 460 m n. m., leg. L. Čech 3. 9. 1999 MJ.

6460a, Šachotín (distr. Havlíčkův Brod): u hráze horního z trojice rybníků Z od silnice Šachotín – Přibyslav, cca 700 m S od obce, 498 m n. m., leg. L. Čech 21. 7. 2000 MJ; 19. 7. 2003 not. J. Špinar.

6460a, Dlouhá Ves (distr. Havlíčkův Brod): rybník V od statku s komínem (bývalý lihovar?) na J okraji obce, cca 1,9 km JV – JJV od kostela v obci, 491 m n. m., 22. 7. 2003 not. J. Špinar (Špinar 2003); 3. 9. 2004 not. L. Čech.

6460a, Dlouhá Ves (distr. Havlíčkův Brod): rybník JZ od statku s komínem (bývalý lihovar?) na J okraji obce, cca 1,9 km JV od kostela v obci, 490 m n. m., 15. 7. 2003 not. J. Špinar (Špinar 2003); 3. 9. 2004 not. L. Čech.

6460a, Dlouhá Ves (distr. Havlíčkův Brod): rybník 250 m J od statku s komínem (bývalý lihovar?) na J okraji obce, cca 2,1 km JV od kostela v obci, 495 m n. m., 15. 7. 2003 not. J. Špinar (Špinar 2003).

6460a, Dlouhá Ves (distr. Havlíčkův Brod): spodní z dvojice rybníků SZ od silnice Šlapanov – Přibyslav, cca 700 m JV od JV okraje obce, 500 m n. m., leg. L. Čech 3. 9. 2004 herb. L. Čech.

6460d, Brzkov (distr. Jihlava): břeh rybníka Hraniční, 2 km VSV od obce, 520 m n. m., leg. L. Čech 12. 6. 2003 herb. L. Čech; 23. 6. 2003 not. F. Lysák (Lysák 2003b).

67. Českomoravská vrchovina

6462c, Hodíškov (distr. Žďár nad Sázavou): obnažené dno rybníka v obci, 570 m n. m., leg. L. Čech et F. Lysák 7. 9. 2000 MJ.

6557b, Velký Rybník (distr. Pelhřimov): dno vypuštěného rybníka v obci, cca 300 m JJV od kaple, 480 m n. m., (Řepka et Lustyk 1995), leg. L. Čech 4. 9. 1996 MJ.

6557d, Střítež pod Křemešником (distr. Pelhřimov): zarostlý rybníček u silnice, cca 300 m SZ od kaple v obci, 575 m n. m., (Řepka et Lustyk 1995), 8. 8. 1997 not. L. Čech.

6558a, Dudín (distr. Jihlava): PR Rybník Březina, litorál rybníka Březina, 1,2 km Z od obce, 585 m n. m., leg. K. Dvořáčková 9. 9. 2003 MJ.

- 6560d, Nadějov (distr. Jihlava): ostřicové porosty na JZ břehu Obecního rybníka, cca 1 km JV od kaple v obci, 560 m n. m., leg. L. Čech 9. 10. 1997 MJ.
- 6561a, Bohdalov (distr. Žďár nad Sázavou): v porostu vysokých ostřic v závěru rybníka Dolnomlýnský na JV okraji obce, 565 m n. m., (Lysák 2000); 9. 5. 2002 not. F. Lysák (Lysák 2002a).
- 6561d, Zahradistě (distr. Žďár nad Sázavou): sporadicky na břehu lesního rybníka, 800 m V od osady, 516 m n. m., 21. 5. 2002 not. F. Lysák (Lysák 2004).
- 6561d, Netín (distr. Žďár nad Sázavou): hojně na obnaženém dnu rybníka, cca 1,7 km SV od středu obce, 495 m n. m., 21. 5. 2004 not. F. Lysák (Lysák 2004).
- 6561d, Olší nad Oslavou (distr. Žďár nad Sázavou): obnažené dno ve zhlaví VN Mostišť, cca 1,6 km S od obce, 475 m n. m., 21. 5. 2004 not. F. Lysák (Lysák 2004).
- 6562c, Horní Bory (distr. Žďár nad Sázavou): rybník Horník na S okraji obce, 525 m n. m., (Lysák 2000), 15. 8. 2001 not. F. Lysák (Lysák 2001); 22. 5. 2002 not. L. Čech.
- 6562d, Horní Libochová (distr. Žďár nad Sázavou): obnažené dno rybníka Obecník u osady Dolní Hlíny, cca 1 km SSZ od obce, 508 m n. m., 2. 9. 2002 not. F. Lysák (Lysák 2002b).
- 6563b, Věžná (distr. Žďár nad Sázavou): dvojice rybníčků při okraji lesa 600 m S od osady Pernštejnské Janovice, cca 2,2 km S od obce, 572–574 m n. m., 12. 5. 2003 not. F. Lysák (Lysák 2003a).
- 6656b, Ústrašín (distr. Pelhřimov): PR Hrachoviště, u hráze rybníka Střední Hrachoviště, cca 2 km JZ od obce, 568 m n. m., leg. L. Čech 24. 8. 2001 MJ.
- 6656b, Částkovice (distr. Pelhřimov): rybník Orlov, na okraji lesa, cca 1,1 km JZ od kaple v obci, 590 m n. m., 21. 8. 1987 obnažené dno rybníka (Chán, Rybenský et Skalický 2001); při hrázi rybníka, leg. L. Čech 24. 8. 2001 MJ.
- 6662b, Ořechov (distr. Žďár nad Sázavou): na obnaženém dně rybníka Mlýnský J od železniční zastávky v obci, 548 m n. m., (Lysák 2000).
- 6858c, Mysletice (distr. Jihlava): vlhký příkop v louce při SZ břehu Mackova rybníka, cca 700 m SV od obce, 555 m n. m., leg. L. Čech 1. 8. 2000 MJ.
- 6858d, Černíč (distr. Jihlava): obnažené dno rybníka Černíč na soutoku Dyje a Myslůvky SZ od obce, 472 m n. m., 28. 6. 2004 not. L. Čech.
- 6859b, Stará Říše (distr. Jihlava): u rybníka Z od obce, 585 m n. m., leg. F. Kühn 20. 10. 1986 MJ.

68. Moravské podhůří Vysočiny

- 6862, Dalešice (distr. Třebíč): dno Dalešické nádrže obnažené při nízkém stavu vody, 4. 8. 1994 not. F. Kühn (Kühn 1998).
- 6862, Dalešice (distr. Třebíč): Dalešická nádrž u skupiny samot pod jezem, 4. 8. 1994 not. F. Kühn (Kühn 1998).

90. Jihlavské vrchy

- 6757d, Horní Pole (distr. Jindřichův Hradec): obnažené dno rybníka Zlatuška na JV okraji obce, 660 m n. m., leg. L. Čech 19. 9. 2000 MJ.

91. Žďárské vrchy

- 6361c, Polnička (distr. Žďár nad Sázavou): obnažené dno rybníka Nový, cca 2,5 km SSZ od obce, 612 m n. m., leg. L. Čech 24. 8. 2000 MJ; 9. 8. 2002 not. V. Zabloudil, hojně v pobřežním lemu (Zabloudil 2002).
- 6461d, Žďár nad Sázavou (distr. Žďár nad Sázavou): porosty litorálu kolem břehů rybníka Peršlák, 4,5 km J od města, 547 m n. m., leg. I. Růžička 7. 8. 2001 BRNM.

ZÁVĚR

Vzhledem k relativní nenápadnosti druhu, který lze z neznalosti zaměnit např. za sterilní *Phalaris arundinacea* L., a jeho nízké „popularitě“ mezi terénními botaniky lze předpokládat, že skutečná frekvence výskytu v regionu je značně vyšší a v budoucnu je možno očekávat množství dalších nálezů. Hojnější nálezy v posledních 20 letech mohou svědčit i o tom, že druh se šíří na vhodná stanoviště, kterých na Českomoravské vysočině přibývá vlivem celkové eutrofizace prostředí a vodních toků zvláště.

PODĚKOVÁNÍ

Za poskytnutí údajů a cenných rad děkuji I. Růžičkovi (Jihlava), F. Lysákovi (Cyrilov), K. Dvořáčkové (Muzeum Vysočiny Jihlava), J. Jelínkové (Muzeum Vysočiny Třebíč), M. Lepší (Jihočeské muzeum České Budějovice) a J. Špinarovi (Havlíčkův Brod). Za zvláště cenné připomínky k článku pak děkuji R. Řepkovi (Mendlova zemědělská a lesnická univerzita Brno).

LITERATURA

- AMBROŽ J. (1939): Květena obnaženě půdy rybníčné v oblasti třeboňské. – Sborn. Přírod. Klubu v Jihlavě, 2: 3–84.
- BEZDĚK J. (1896): Květena okolí Humpoleckého. – In: KOBLIHA G., Humpolec a jeho okolí, p. 134–136, Humpolec.
- ČÁBERA A. (1969): Fytogeografická studie květeny Pelhřimovska a přilehlé části posázavského údolí při jeho severovýchodní hranici. – Ms. [Depon. in: Knih. Čs. Bot. Společ. Praha].
- ČECH L. [ed.] (2003): Výsledky floristického kursu České botanické společnosti ve Světlé nad Sázavou (30. 6. – 4. 7. 1997). – Zpr. Čes. Bot. Společ., Praha, 38: příloha 2003/2.

- DOSTÁL J. (1989): Nová květena ČSSR. 1, 2. – Academia, Praha, 1548 p.
- FALTYS V. (1990): Přehled květeny vyšších rostlin okresu Havlíčkův Brod. – Havlíčkobrodsko. Vlastiv. Sborn., Havlíčkův Brod, 2: 34–49 et fig. 4–32.
- CHÁN V., RYBENSKÝ J. et SKALICKÝ V. (2001): Floristický materiál ke květeně Pelhřimovska. – Vlastiv. Sborn. Vysočiny, Jihlava, sect. natur., 15: 87–117.
- ILTIS H. (1911): Die Umgebung von Radeschin mit besonderer Berücksichtigung ihrer Flora. – Jbr. Staatgymn. Dtsch. Unterrichtsprache in Brünn für das Schuljahr., Brünn, 1910–1911: 1–18.
- KLIMEŠ Z. (2004): Kontext 23-12-19, -20, -24, -25, 23-14-04, -05 (C0248). Závěrečná zpráva k mapování biotopů soustavy Natura 2000 a Smaragd. – Ms. [Depon. in: AOPK ČR, Praha]
- KÜHN F. (1998): Vegetace a její druhová skladba. Fytoocenologický výzkum vegetace antropogenních a rudérálních stanovišť širší oblasti energetické soustavy Dukovany-Dalešice. – Přírod. Sbor. Západo-morav. Muz. Třebíč, 38: 1–65.
- LYSÁK F. (2000): Ohrožená mokřadní květena Velko-meziříčska a její ochrana. – Ms. [Dipl. pr.; depon. in: Knihovna Katedry botaniky PFF UP Olomouc]
- LYSÁK F. (2001): Bory (J0045). Závěrečná zpráva k mapování biotopů soustavy Natura 2000 a Smaragd. – Ms. [Depon. in: AOPK ČR, Praha]
- LYSÁK F. (2002a): Bohdalovsko (J0065). Závěrečná zpráva k mapování biotopů soustavy Natura 2000 a Smaragd. – Ms. [Depon. in: AOPK ČR, Praha]
- LYSÁK F. (2002b): Údolí Loučky (J0082). Závěrečná zpráva k mapování biotopů soustavy Natura 2000 a Smaragd. – Ms. [Depon. in: AOPK ČR, Praha]
- LYSÁK F. (2003a): Pernštejn (J0117). Závěrečná zpráva k mapování biotopů soustavy Natura 2000 a Smaragd. – Ms. [Depon. in: AOPK ČR, Praha]
- LYSÁK F. (2003b): Kontext 23-24-02 (J0168). Závěrečná zpráva k mapování biotopů soustavy Natura 2000 a Smaragd. – Ms. [Depon. in: AOPK ČR, Praha]
- LYSÁK F. (2004): Oslava – Mostišť (J0215). Závěrečná zpráva k mapování biotopů soustavy Natura 2000 a Smaragd. – Ms. [Depon. in: AOPK ČR, Praha]
- PODPĚRA J. (1925): Květena Moravy ve vztazích systematických a geobotanických. Vol. 6/2. – Pr. Morav. Přírod. Společ., Brno, 2/10: 271–782.
- ŘEPKA R. et LUSTYK P. (1995): Floristický materiál z povodí Jankovského potoka – Vlastiv. Sborn. Vysočiny, Jihlava, sect. natur., 12: 79–98.
- SKALICKÝ V. (1988): Regionálně fytogeografické členění. – In: HEJNÝ S. et SLAVÍK B. [eds.], Květena České socialistické republiky, 1: 103–121, Academia, Praha.
- SLAVÍK B. (1971): Metodika síťového mapování ve vztahu k připravovanému atlasu ČSR. – Zpr. Čs. Bot. Společ., Praha, 6: 55–63.
- ŠPINAR J. (2003): Kontext 23-22-21 (J0122). Závěrečná zpráva k mapování biotopů soustavy Natura 2000 a Smaragd. – Ms. [Depon. in: AOPK ČR, Praha]
- ZABLOUDIL V. (2002): Kontext 23-22-14 (J0105ŽV). Závěrečná zpráva k mapování biotopů soustavy Natura 2000 a Smaragd. – Ms. [Depon. in: AOPK ČR, Praha]